

HET PROTESTANTISME IN OOSTENDE (2)

Kurt Borgoo

Protestantisme in Oostende tussen de Beeldenstorm en de Pacificatie van Gent (1566-1576)

Toen de landvoogdes akkoord ging met de smeebede van de Edelen, om religieuze tolerantie toe te staan, op voorwaarde dat Filips II zijn goedkeuring zou geven en diens antwoord op zich liet wachten, hielden de calvinistische predikanten massale hagenpreken waarop het nieuwe geloof werd gepredikt. Die blijken zo revolutionair te zijn geweest dat tijdsgenoten spraken van een *wonderjaar*. Anderzijds leidden de stijgende graanprijzen tot voedseltekorten zodat ook de term *hongerjaar* in zwang geraakte en de sociale en politieke frustraties van de armere lagen van de bevolking tot uitbarsting kwamen. Ervoor waren voornamelijk intelligentsia en geletterden tot het nieuwe geloof overgegaan. Opgezweept door de hagenpreken en de honger, trok een fanatieke menigte vanuit Steenvoorde (Frans-Vlaanderen) op tocht om alle afbeeldingen in de kerken en kloosters te vernietigen en goed van de Kerk te plunderen. Hierdoor kennen bepaalde streken in Vlaanderen nog weinig originele Gotische kunst, maar is de leemte opgevuld met Barok uit de Reformatie. Het dient gezegd dat ook vanuit protestantse hoek kritiek kwam op de Beeldenstorm, nl. Willem van Oranje, de pacifistische wederdopers en gematigde calvinisten veroordeelden deze wandaad.

Onze streek werd niet door de Beeldenstorm geteisterd. De overheid van het Brugse Vrije had verordend dat alle pastoors alle waardevolle voorwerpen uit de kerken veilig moesten stellen. Bovendien waren er dorpswachten die vanop de kerktorens toekeken of er beeldenstormers of andere ongewensten in de buurt kwamen. De kosten voor deze maatregelen werden door het kasselrijbestuur betaald. Hierdoor bleef Oostende van de beeldenstorm gespaard.

In augustus 1566 vestigden een veertigtal met naam gekende calvinisten zich in Oostende. De term *Wonderjaar* lijkt vooral een calvinistische zaak te zijn, hoewel de

repressie ook keihard op de wederdopers zal neerkomen. De Oostendse calvinistische gemeenschap werd hoogstwaarschijnlijk geleid door de gebroeders Adriaan en Hiëronymus Oliviers. Ze waren reeds in het begin van de jaren 1560 als nieuwgezinden gesignaleerd en naar Friesland gevlucht. In 1566 keerden ze naar Oostende terug en stichtten een compagnie die handel dreef met het protestantse Engeland van Elisabeth I Tudor, die het anglicanisme van vader Hendrik VIII in calvinistische zin had hervormd. Door de verspreiding van aandelen voor deze commerciële instelling hadden ze contact met vooraanstaande calvinisten uit Brugge en Oudenburg.

In augustus 1567 deed de Hertog van Alva zijn intrede in Brussel en veranderde het klimaat drastisch. De Raad van Beroerten of Bloedraad werd ingesteld en veroordeelde 1500 mensen ter dood, waarvan vijftig te Oostende. Het relatief lage aantal veroordeelden is te danken aan de faam van de Raad die nieuwgezinden ertoe aanzette hun bezit te verkopen en te vluchten, waaronder een zekere Jan Piers. Opnieuw deed de baljuw van Oostende een oogje dicht. Later zou blijken dat hij zelf ook een protestant was.

Het gevolg is gekend. De Nederlanden kwamen in conflict met Spanje. Bosgeuzen en watergeuzen, een *allegaartje* van huurlingen, avonturiers, verarmde edellieden en vogelvrijverklaarden om religieuze of andere redenen voerden vanaf 1568 een guerillastrijd met de Spaanse troepen. De geuzen voerden raids uit op steden en dorpen, kaaptten Spaanse schepen en werden steeds machtiger en talrijker. Hun basissen lagen in Engeland waar ook hun goed geheeld werd. Hun succes bleek toen ze op 1 april 1572 het Hollandse havenstadje Den Briel innamen en de opstandelingen hiermee een bruggenhoofd in de Nederlanden zelf verwierven en dan nog wel bij de Rijnmonden en dus niet langer vanuit Engeland moesten opereren, waar ze steeds minder gewenst werden. Later vielen Vlissingen en Vere, waar de watergeuzen een groot militair arsenaal in bezit konden

nemen. De sympathie voor deze vrijbuiters groeide en in de Vlaamse kustvlakte zou hun invloed snel voelbaar zijn. Spionnen hielden de geuzen op de hoogte van wat gebeurde in het Brugse Vrije. Regelmatig werden 'landgangen' ondernomen. Vlaamse dorpen werden 'aangedaan' om proviand in te slaan.

Vanaf 1571 werden in het Brugse Vrije Spaanse soldaten ingekwartierd. Honderd hakebussers o.l.v. Goncale Douaille verbleven in Oostende. Later werd een deel van het Blankenbergse garnizoen o.l.v. Johan Salazar te Oostende ondergebracht, zodat onze stad twee compagnieën moest herbergen. Deze Spaanse soldaten waren slecht betaald en hadden een slechte reputatie. Desalniettemin stuurde Alva een geruststellende brief aan de magistraat en de baljuw van Oostende om op het nut van de soldaten te wijzen teneinde de stad te verdedigen. Oostende wist wel beter.

In 1572 bezetten de geuzen Oudenaarde. Toen de bezetting niet meer vol te houden was, vluchtte het merendeel van deze bosgeuzen naar Oostende om er te kunnen ontsnappen naar Vlissingen of Engeland. Onder het mom van hulp aan de Spaanse troepen in Vlissingen en Goes, bereikten ze in de nacht van 5 op 6 oktober 1572 onze stad. Na wat schermutselingen met de baljuw en zijn manschappen die hen aanvankelijk niet in de stad wilden binnenlaten, trokken de geuzen naar de haven. Elke schipper of stuurman die zij op hun weg naar de haven tegenkwamen, werd meegenomen om hen bij het eerstkomende hoogtij in veiligheid te brengen. De intussen gewaarschuwde autoriteiten in Brugge, stuurden onmiddellijk hulp-troepen die rond het middaguur in Oostende arriveerden. Hoewel het merendeel van de rebellen reeds ingescheept was, konden nog een honderdvijftigtal ingerekend worden. De gevangenen werden een paar weken later in Brugge terechtgesteld.

De Spanjaarden vertrouwden Oostende niet langer en diverse garnizoenen werden in onze stad gelegerd. Oostendse wethouders klaagden in 1573 over het schandelijk gedrag van het Waalse Vendel Manny. In 1575 werd in onze stad een garnizoen Hoogduitsers gelegerd, die op dezelfde manier van zich lieten horen. Omdat de Hoogduitsers bedreigd had-

den te plunderen wanneer hun soldij achterbleef, werden ze vervangen door 130 soldaten van het Gentse garnizoen.

Uit een onderzoek door de Raad van Vlaanderen in de Vlaamse kuststeden Nieuwpoort, Duinkerke en Oostende blijkt dat enkele gevluchte Oostendse protestanten terugkeerden om er handel te drijven. Hun aantal zou laag blijven tot 1576, toen dankzij de Pacificatie van Gent een voorlopig bestand werd bereikt tussen Spanjaarden en opstandelingen en massaal verbannen protestanten terugkeerden naar de Nederlanden. In 1578 namen in Gent en andere steden zoals Brugge, Ieper, Kortrijk, Roeselare en Oostende calvinisten de macht over en stichten ze er calvinistische republieken. Vooral de Calvinistische Republiek te Gent, 'het nieuwe Genève' o.l.v. Ryhove en Hembyze had veel invloed in Vlaanderen.

Oostende wordt een protestants bastion (1576-1601)

Vanaf 1578 nam het aantal protestanten in de Oostendse Calvinistische Republiek opnieuw toe, toen ze uit hun Engelse en Duitse schuiloord terugkwamen en velen zich bekeerden toen godsdienstvrijheid werd verleend. Ook het strak georganiseerde calvinisme gaf de protestanten macht en aanzien. Recente bronnen spreken van aanhang onder het grootste deel van de Oostendse bevolking. (5)

In 1579 ondertekenden twee Oostendse burgemeesters, Cornelis Kien en Jacob Gheertszeune een besluit waarbij de protestantse Kerk als enige officiële werd erkend en toegelaten. Vanaf 1579 ging de Sint-Pietersprocessie niet meer uit. Ook het Passiesermoen werd afgeschaft. In hetzelfde jaar verlieten de Grauwe Zusters de stad. Hun goederen en andere kerkelijke zaken werden openbaar verkocht. Ze werden door lekezusters vervangen. De nieuwgezinden eigenden zich de roomse Kerk, de voorloper van de huidige Sint-Petrus en Pauluskerk, toe om er hun erediens ten te houden. Omwille van militaire redenen mochten de Sint-Sebastiaans- en de Sint-Jorisgilde van de magistraat blijven bestaan.

In Oostende waren drie predikanten werk-

zaam. De eerste was Jan Ghijs die in 1587 naar Yerseke vertrok. Over de twee anderen, Nicolaas Platvoet en Karel van den Broecke is weinig gekend. In Oostende bevond zich ook een Waalse kerk. In 1585 was de Philippe de la Motte uit Doornik, die in xGenève, het 'Protestantse Rome', had gestu-
Xdeerd, er predikant. In hetzelfde jaar vertrok hij naar Delft en werd hij door Jacques de la Drève opgevolgd.

In 1585 zond Filips II veldheer Alexander Farnese of Parma naar de Nederlanden om de gewesten voor de Spaanse troon te heroveren. Parma kende veel succes. Eén voor één vielen de Calvinistische Republieken Oudenaarde, Kortrijk, Gent... In 1584 had het volledige Brugse Vrije zich aan Parma overgegeven behalve Oostende en Sluis, dat later ook viel.

Oostende raakte steeds meer ingesloten. Vele protestanten weken uit. De meesten naar Walcheren: Vere (o.a. burgemeester Kien), Vlissingen, Zierikzee, Middelburg..., anderen naar Oostland (Danzig), Amsterdam, Londen, Norwich of Friesland (o.a. de familie Oliviers). Walcheren kende zoveel emigranten uit Oostende dat ze er al snel openbare ambten bekleedden en zich engageerden in de VOC die in Middelburg een vestiging had. In plaats van burgers bood Oostende steeds meer soldaten onderdak. Dit was nodig, want al in juli 1583 had Parma een mislukte poging ondernomen om Oostende in te nemen. Oostende werd via het vrije Zeeland bevoorrad.

In maart 1584 doet het Noorden een oproep aan de stad om de zijde van de Staten te houden in het belang van de gereformeerde religie. Intussen ging de emigratie voort, vooral van de welgestelde klassen, zodat de armoede steeg en de armen niet wisten wat te doen, want ze misten de middelen om zich in Zeeland te vestigen.

Om de stad tegen de belegeraars te verdedigen liet de stad de klokken uit de kerktorens halen en omsmelten tot kanonnen. In 1582 al werd Oostende met een dubbele gracht en enkele forten versterkt. In 1584 werden de Oostduinen doorstoken zodat de zee binnendrong en Oostende grotendeels geïsoleerd op een eilandje lag. In 1585 viel Antwerpen aan de Spanjaarden ten prooi. In deze periode

vluchtten ruim 200.000 Vlamingen vooral naar het Noorden, naar de Republiek.

De stad werd verdedigd door Engelse soldaten en huurlingen die slecht betaald werden en daarom reizigers uitschudden en de dorpen in de omgeving afstroopten. Herhaaldelijk gingen de soldaten op plundertocht in het Brugse Vrije, Veurne Ambacht, de kasselrij van Ieper en het Rijselkwartier. Vandaar termen als 'brigands en vrijbuiters van Oostende' en oord van 'scendelicke vrybuyterien' (6). In 1591 stelde het Vrije voor om de stad een jaarlijkse afkoopsom te betalen. Het bestuur van de stad en het opperbevel kwam vanaf 1587 in Engelse handen. Omwille van deze duidelijke Engelse steun verklaarde Spanje in 1587 Engeland de oorlog en in 1588 werd de Spaanse Armada verslagen.

(5) De gekende publicist en historicus Edward Vlietinck meende dat Oostende in die periode amper protestantisme kende.

(6) In 'Oostende Verteld' geeft auteur Karel Jonkheere en bloemlezing van termen gebruikt om onze stad te typeren.

DEPOT
Vanhoutte
DRANKENHANDEL

Oostendelaan, 272 Middelkerke
059/ 31.15.15

DRINK-SHOP

Aartshertoginnestraat, 51 Oostende
Tel 059/ 70.49.89

Oostendse Steenweg, 131 Brugge
Tel 050/ 32.22.25